

جایگاه صبر در کاهش جرایم کیفری با تأکید بر نقش طلاب حوزه‌های علمیه

رضا میجانی

کارشناسی فقه و حقوق اسلامی دانشگاه شهید مطهری و سطح ۲ حوزه علمیه

چکیده

این پژوهش ارزش و اهمیت صبر در زمینه‌های مختلف و جایگاه آن در آیات قرآن کریم و روایات ائمه معصومین (ع) و همچنین سخنان علما و بزرگان به شیوه کتابخانه‌ای با استفاده از فیش‌برداری از منابع و مآخذ مختلف تدوین شده است. باتوجه به نیازهای مشترک غریزی و دنیوی و اخروی، بشر قادر است بسیاری از صفات پسندیده و نیکو را علاوه بر این که در وجود خود رشد دهد در وجود دیگران هم نیز به‌مانند نهالی پرورش دهد، این گونه تأثیرگذاری‌ها حاصل کسب تجربه و عادات مطلوب در وجود خود می‌باشد تا بتواند افراد فراوانی را از مشکلات و عوارض و پیامدهای ناخوشایند یک رفتار اجتماعی نامطلوب نجات دهد؛ لذا صبر از مقوله‌هایی است که باید به مردم به‌صورت عمومی در رسانه ملی با استفاده از مدرسان جامعه روحانیت معظم و سایر مدرسان نهادهای فرهنگی مانند آموزش و پرورش آموزش داده شود تا قبل از حوادث طبیعی یا سیاسی و اقتصادی و اجتماعی، مردم بتوانند مهارت‌های لازم را کسب کرده و در زمان مقتضی از انعطاف لازم برخوردار باشند تا آسیب جسمی و روانی و اقتصادی کمتری را تجربه کنند. براین اساس صبر یکی از رفتارهای اجتماعی هنجار و مطلوب است که پیامدهای بسیار مؤثری را در رفع مشکلات و آسیب‌های اجتماعی و کاهش جرایم کیفری به همراه دارد. و نتیجه دیگر این پژوهش مبین آن است که قطعاً پیشگیری بهتر از درمان است، این جمله کوتاه حامل معنای مهمی برای ما می‌باشد، یعنی این که اساساً ما می‌توانیم قبل از قانون‌گذاری برای تعلیم و تربیت و ارتقای فرهنگ عمومی و دانش مردم برنامه و رویکردهای آموزشی خاصی را از طریق حوزه‌های علمیه و روحانیت معظم و آموزش و پرورش و جامعه مدرسان متعهد و متدین داشته باشیم.

واژه‌های کلیدی: صبر، کمال و سعادت، جرایم کیفری، عادات مطلوب، قدرت تصمیم‌گیری

مقدمه

انسان تنها مخلوق و موجودی است که خداوند متعال او را از جایگاه و کرامت ویژه‌ای برخوردار کرده است و در میان تمام خلائق امتیازات ویژه‌ای به انسان بخشیده است، یکی از این امتیازات آیه ۷۰ سوره اسرا است و امتیاز دیگر آیه ۲۹ سوره حجر می باشد؛ و خداوند متعال در این آیه می‌فرماید: از روح خودم در انسان دمیدم، این سخن خداوند بلندمرتبه بیانگر اهمیت و ارزشی است که خداوند برای انسان قائل شده است؛ پس انسان باید بتواند بر اساس آن استعداد ویژه‌ای که خداوند در وجود او به ودیعه نهاده است تمام رذیلت‌ها را از وجود خود به واسطه این که فطرتی الهی دارد بزدايد و تمام صفات زیبا و پسندیده الهی را در خود پرورش دهد و به این سبب موجبات خشنودی خداوند و احترام و ارزش روح الهی که در وجودش است را گرامی بدارد. با توجه به اهمیتی که صبر دارد صبر را در وجود خود تحصیل کند و به کمال سعادت دنیوی و اخروی برسد، این مقاله با توجه به ارزش و جایگاه صبر و تأثیر سازنده حوزه علمیه بر افزایش معنویات و صبر در زندگی انسان و مدیریت روانی در بحران‌های مختلف تدوین شده است.

بیان مسئله

باتوجه به نیازهای انسان در جهان، صبر یکی از مولفه‌های بسیار ارزنده به حساب می‌آید که انسان را می‌تواند به جایگاه رفیع سعادت و علو درجات دنیوی و اخروی برساند و همچنین صبر می‌تواند علاوه بر فواید روحانی و معنوی شخصی، بسیاری از آفات و آسیب‌های اجتماعی و کیفری را درمان کند. صبر نقش مهم و سازنده‌ای در زندگی انسان دارد، علی‌رغم توجه به این مهم باید به ایجاد راهکارهایی برای افزایش صبر در جامعه دقت نمود تا با عمل به این روش‌ها بتوانیم بسیاری از مسائل و آسیب‌های اجتماعی را کاهش دهیم. از آنجاکه ریشه بعضی از آسیب‌های اجتماعی و جرایم کیفری به عدم کنترل خشم و فقدان ملکه صبر برمی‌گردد، پژوهش در این امر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، اگرچه پژوهش‌ها و مقالات بسیاری در این زمینه نیز انجام شده است؛ اما در این پژوهش سعی بر تبیین مسائل به شیوه‌ای کاربردی با استفاده از آیات و روایات شده و به آثار صبر در کاهش بعضی از جرایم کیفری اشاره شده است؛ لذا این پژوهش به شیوه کتابخانه‌ای و فیش‌برداری با استفاده از منابع و مآخذ مختلف گردآوری شده است.

اهمیت و ضرورت پژوهش

این تحقیق برای ایجاد عادات مطلوب در رفتار انسان از جمله عادت به صبر و بردباری و شکیبایی در تمام امور و حذف رفتار رذیله از وجود انسان و جایگزین کردن صبر به جای آن تدوین شده است و ارزش و جایگاه صبر را در منابع و مآخذ مختلف در تکمیل سایر پژوهش‌های انجام شده بررسی نموده است.

سؤالات تحقیق:

- ۱- ارزش و اهمیت صبر در ترفیع منزلت انسان چیست؟
- ۲- آیا در کلام ائمه معصومین (ع) به صبر توصیه یا از آن صحبت شده است؟
- ۳- آیا وجود یا فقدان صبر در کاهش جرایم کیفری مؤثر است؟

۴- حوزه علمیه و روحانیت در ایجاد روحیه صبر در جامعه و کاهش جرایم از چه جایگاهی برخوردار است؟

۵- چه عواملی صبر مردم و انسان‌های یک جامعه را هدف قرار می‌دهد؟

فرضیه:

۱- صبر می‌تواند انسان را به جایگاه رفیع و کمال و سعادت برساند.

۲- به نظر می‌رسد که درباره صبر روایات متعددی وجود دارد.

۳- صبر می‌تواند تا حد بسیار زیادی ارتکاب جرایم کیفری را به حداقل برساند.

۴- با تقویت معنویات و تربیت انسان‌های متفکر و مخلص می‌توان مربی‌هایی را تربیت نمود که به‌عنوان نمادهای عملی و مشهود در عرصه تربیت و ایجاد عادت‌های مطلوب شرعی در جامعه به‌منظور افزایش معنویات در سطح عمومی بالاخص افزایش صبر فعالیت نمایند تا نتیجه آن در کاهش جرایم آشکار شود.

۵- بی‌توجهی به سطح دانش عمومی مردم و سرانه مطالعاتی پایین و در مقابل تغییر الگوها و سبک زندگی مردم توسط رسانه‌های خارجی و فاصله‌گرفتن از معنویات باعث کاهش صبر مردم در عصر حاضر شده است.

معنی لغوی صبر

صبر: خویش‌داری؛ شکیبایی. صبر در برابر جَزَع (جزع) در لغت به معنای خویش‌داری و بی‌تابی‌نکردن در برابر مصائب، ناملایمات و مکروهات است. (۱) در حدیثی از رسول خدا صلی‌الله علیه و آله آمده است: صبر بر سه قسم است: صبر بر مصائب که با بی‌تابی‌نکردن و زبان به شکوه نگشودن و مانند آن تحقق می‌یابد؛ صبر بر طاعت که با انجام‌دادن طاعت و استمرار بر آن و از مسیر شرع و دیانت خارج‌نشدن محقق می‌شود و صبر بر معصیت و گناه که با ترک گناه و بازداشتن نفس خود از گرایش به‌سوی آن تحقق می‌یابد. (۲) از آن به مناسبت در باب طهارت و جهاد سخن گفته‌اند^۱

(ص) [ع.ا] (۱) گیاهی است با برگ‌های دراز و ضخیم و تیغ‌دار با گل‌های زردرنگ. در جاهای گرم می‌روید و طعم تلخ دارد. (معین)

(اسم) [عربی: صَبْر] (زیست‌شناسی) [قدیمی] گیاهی از خانواده سوسن‌ها با برگ‌های بلند، شیرابه‌ای زرد و تلخ که مصرف دارویی دارد. (عمید)

^۱ هاشمی شاهرودی، محمود. مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (ع)، ۱۳۸۲ ه.ق.، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم

السلام، قم - ایران، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (علیهم السلام)، جلد: ۵، صفحه: ۴۴

معنی اصطلاحی صبر

همانا مؤمنان حقیقی الگوهای صبر و استقامت، چراغ‌های روشنایی‌بخش دیگر انسان‌ها هستند که از هیچ بلیه و مشکلی واهمه ندارند و تنها همت و تلاش ایشان ضمن نجات خویش، نجات و به سعادت رساندن دیگر بندگان الهی است؛ و در مسیر و هدف مقدس چون شمع می‌سوزند، می‌نالند و روشنایی می‌دهند تا دیگران از نور پُر فیض وجودشان بهره کافی ببرند، که خداوند متعال برای ایشان درجات و مقامات عظیمی را در جایگاه ابدی - یعنی جهان آخرت - مقرر نموده است.^۲

صبر در اصطلاح به معنای مقاومت و استقامت در برابر سختی‌های زندگی است در واقع انسان صبور مجهز به ابزاری است که اولاً ملکه همه خوبی‌هاست ثانیاً راهنمای رشد و تعالی انسان است و ثالثاً ابزاری برای درمان‌ماندن از هر نوع خودباختگی‌های روحی و جسمی و به‌عنوان مانع سرکش شدن نفس و نماد یک اراده قوی در وجود انسان است.

ارزش و اهمیت صبر در ترفیع منزلت انسان چیست؟

همان گونه که سر رئیس بدن است و بدون آن برای انسان حیات ممکن نیست، صبر نیز در میان اجزای مختلف ایمان چنین است.^۳ در اهمیت صبر همین بس که پاداش بسیاری از خوبی‌ها از ناحیه خداوند به مقدار مشخص تعیین شده؛ ولی درباره اجر صابران می‌فرماید: «إِنَّكُمْ لَا يُوقَى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ».^۴

با همه اهمیت‌هایی که صبر در اسلام دارد متأسفانه برخی با برداشتی غلط آن را مرادف با تحمل ظلم و ستم، می‌دانند. نتیجه این برداشت انحرافی در طول تاریخ مسلمین، تحقیر، ذلت و استهزای آنها از سوی دیگران بوده است.^۵

انسان صبور در واقع ارزش و کرامت ذاتی خود را در مواجهه و مقابله با موقعیت‌های مختلف مدنظر قرار داده و با استعانت از خداوند متعال و فطرت الهی خود از موقعیت سخت فعلی عبور می‌کند و هنگام خروج و چه‌بسا بعد از آن، نه‌تنها فراموش نمی‌کند؛ بلکه به دنبال راه‌حلی برای حل مشکل خواهد رفت تا اگر مجدداً به آن مشکل برخورد هیچ آسیبی متوجه او نشود.

زمینه‌های صبر

- ۱- صبر در برخورداری از رفاه و نعمت
- ۲- صبر در مصیبت و بلا
- ۳- صبر در خشنودی و موفقیت
- ۴- صبر در دوستی و رفاقت
- ۵- صبر در مقابل معلم و متعلم

^۲ کوفی اهوایی، حسین بن سعید، مومن کیست؟ وظیفه اش چیست؟ / ترجمه المؤمن - قم، چاپ: اول، ۱۳۸۶ ش.

^۳ نهج البلاغه، قصار ۸۲.

^۴ . زمر، آیه ۱۰.

^۵ مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۸۵ ه.ش، دائرة المعارف فقه مقارن، قم - ایران، مدرسه الإمام علی بن ابی طالب (علیه السلام)، جلد: ۲، صفحه: ۱۸۰

۶- صبر در امور اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی و سیاسی

۷- صبر در مقابل خشونت

۸- صبر در عبادت

۹- صبر در رسیدن به اهداف و آرزوها

صبر در برخورداری از رفاه و نعمت

رفاه و نعمت نیز به صبر محتاج است در صحت و وسعت اموال و رسیدن به جاه و منال و کثرت قبیله و عیال، هرگاه صبر و خودداری نکند، طاعی و یاغی می‌شود.

معنای صبر بر متاع دنیا در حال وسعت و رفاه، آن است که به آن‌ها مطمئن نشود و خاطر جمع نگردد و بداند که آن‌ها در نزد او، عاریه است و به‌زودی از او پس گرفته می‌شود. پس غرق تُلذذ و تنعم نگردد، بر کسانی که از آن نعمت‌ها بی‌بهره‌اند، تکبر و تفاخر نکنند و حقوق خدایی را از مال خود صرف نماید به مصارف آن‌ها و حق را از بدن خود به اعانت مخلوق به‌جای آورد.^۶

صبر در مصیبت و بلا یا

از دیگر مواردی که ظرفیت‌های انسان سنجیده می‌شود هنگام مواجهه با مصیبت و بلا است که اگر تمرین خودسازی و صبوری را انجام نداده باشد گذر از این مرحله ابتدا دشوار است.^۷

صبر در خشنودی و موفقیت

انسان باید در زمان شادی و موفقیت‌های خود هم صبور باشد چرا که ابتدا باید بداند هر چیزی وقت مناسب خود را دارد، به‌عنوان مثال برای رسیدن به موفقیت باید صبور باشد و وقتی هم در کاری موفق شد باید با صبر، شکرگزاری از خالق داشته باشد چه‌بسا آن دسته از تلاش‌هایی که منجر به موفقیت شده حاصل خواست و اراده الهی بوده است که نوعی لطف به بندگان می‌باشد البته لازم به ذکر است این مطلب باعث نفی اراده انسان در عاقبت امور زندگی خود نیست.

صبر در دوستی و رفاقت

انتخاب دوستان مناسب نقش مهمی در زندگی فردی و اجتماعی هر شخصی دارد، در واقع یک فرد باید صبر در انتخاب دوست مناسب را سرلوحه کار خویش قرار دهد و از روی نابخردی و عجله یا سهل‌انگاری هر شخصی را به دوستی برنگزیند چرا که همنشینی با افراد موجب انتقال عواطف و معلومات می‌شود و فرضاً اگر دوست مناسبی انتخاب نشود کمال همنشین به زوال همنشین تغییر ماهیت می‌دهد و زندگی فرد یا افرادی را در جامعه تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. مثلاً آقای الف با انتخاب و همنشینی با دوستانی ناباب گرفتار اعتیاد و شرب خمر می‌شود که این شرب خمر و اعتیاد بر زندگی خانوادگی او هم تأثیر خواهد گذاشت چه‌بسا ممکن است درگیر طلاق و مشکلات خانوادگی شده یا حتی از کار یا شغل خود به‌واسطه اعتیاد اخراج شده یا در یک حادثه رانندگی موجب اضرار و آسیب به دیگران بشود.^۸

^۶ نردبان سعادت، طباطبائی، ص ۱۲۷

^۷ سوره بقره آیه ۱۵۵ و ۱۵۶

^۸ شماره دادنامه کیفری قطعی: 9409982686201164 به تاریخ 1395/01/23

صبر در مقام معلم و متعلم

از موارد مهم در زندگی تعلیم و تربیت است که این امر مهم و امدار مقام معلم می‌باشد، انسان باید در مقابل شخصی که از او علم می‌آموزد صبور باشد و با صبر کردن و تحمل، سعی در فراگیری دانش داشته باشد چرا که علم و دانش راحت حاصل نمی‌شود.

پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و آله فرمودند: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى وَضَعَ أَرْبَعًا فِي أَرْبَعٍ: بَرَكَةُ الْعِلْمِ فِي تَعْظِيمِ الْأَسْتَاذِ وَ بَقَاءُ الْإِيمَانِ فِي تَعْظِيمِ اللَّهِ وَ لَذَّةُ الْعِيشِ فِي بِرِّ الْوَالِدَيْنِ وَ النِّجَاةُ مِنَ النَّارِ فِي تَرْكِ إِذَاءِ الْخَلْقِ»^۹

خداوند متعال چهار چیز را در چهار چیز قرار داد: برکت علم را در تعظیم استاد، بقای ایمان را در تعظیم خداوند، لذت زندگی را در نیکی کردن به والدین و رهاشدن از آتش را در ترک آزار مردم، تعظیم استاد یا تکریم استاد نیازمند صبر است انسان تا صبور نباشد نمی‌تواند چیزی را از معلم فراگیرد و اگر صبور نباشد شکرگزار زحمات معلم هم نخواهد بود و در مقابل استاد هم باید صبور باشد چرا که افراد مختلف در یک سطح یادگیری نیستند و چه‌بسا برای انتقال مطالب گاهی نیاز به صرف زمان بیشتر یا تلاش بیشتر از سمت استاد است.

صبر در امور اجتماعی و اقتصادی و سیاسی

صبر یک ابزار مناسب برای عبور و طی مسافت است؛ مثلاً در امور اجتماعی و روابط اجتماعی اگر کسی صبور نباشد به طور پیوسته در حال درگیری کلامی یا فیزیکی با مردم می‌شود یا حتی در امور اقتصادی مانند خریدهای غیرضروری، اگر انسان صبر نداشته باشد متحمل ضرر مالی می‌شود.

البته در امور سیاسی لطافت بیشتری نیاز است؛ چون یک انتخاب عجولانه و بدون تحقیق در آینده یک جامعه بزرگ‌تر تأثیر می‌گذارد، اینجا فرد باید بادقت و صبر بیشتری تحقیق کرده و فرد اصلح را انتخاب نماید.

صبر در مقابل خشونت

از جمله مواردی که عقل انسان در آن لحظه قدرت تصمیم‌گیری پایینی دارد، انتخاب و انجام کارها در هنگام خشم و عصبانیت است. انسان اگر صبور نباشد در لحظه خشم و عصبانیت حرفی را که نباید و نشاید می‌زند، فعلی را که نباید و نشاید انجام می‌دهد و به‌خاطر عدم صبر و تصمیم‌گیری در لحظه عصبانیت بعد از آن پشیمان می‌شود.

به‌عنوان راه‌حلی برای صبر در مقابل خشونت می‌توان از قانون ۱۰ ثانیه استفاده کرد به این نحو که در هنگام عصبانیت قبل از تصمیم به انجام کاری ابتدا ۱۰ ثانیه مکث کرده و به عاقبت کار در آن زمان توجه نماید، حتی جهت تقویت صبر خود می‌تواند این مدت‌زمان را به‌صورت مرحله‌ای افزایش دهد.

صبر در عبادت

یکی از جاهایی که خداوند به تقویت صبر و اراده عنایت ویژه‌ای داشته است در عبادت می‌باشد به‌عنوان مثال بهترین تمرین برای تقویت صبر روزه است؛ اولاً که با نظم و قاعده است و مدت دارد که این مدت روزه برای خلق هر عادت مفید است و خود یک روش برنامه‌ریزی می‌باشد ثانیاً فرد با روزه‌گرفتن اراده و صبر و قدرت تصمیم‌گیری خود را تقویت می‌کند.

^۹ ینابیع الحکمة، ج ۴، ص ۲۳۷

آیا در کلام ائمه معصومین (ع) به صبر توصیه یا از آن صحبت شده است؟

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبٍ عَنْ مُعَاذِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: إِصْبِرْ عَلَى أَعْدَاءِ النِّعَمِ فَإِنَّكَ لَنْ تُكَافِيَ مَنْ عَصَى اللَّهَ فَيُكَ بِأَفْضَلٍ مِنْ أَنْ تُطِيعَ اللَّهَ فِيهِ. (ابن بابویه)^{۱۰}

امام صادق (ع) فرمودند: بر دشمنان نعمت (حسودان) صبر کن زیرا بهترین پاسخ کسی که برای تو خدا را معصیت کند این است که تو برای او اطاعت خدا کنی.

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَنْزِلُ الصَّبْرُ عَلَى قَدْرِ الْمُصِيبَةِ وَمَنْ ضَرَبَ يَدَهُ عَلَى فَخِذِهِ عِنْدَ مُصِيبَتِهِ حَبِطَ أَجْرُهُ^{۱۱}
فرمود: شکیبایی به اندازه مصیبت عطا می‌شود، و هر کس هنگام مصیبت دستش را به ران‌هایش بکوبد و اظهار بی‌تابی کند اجرش از میان برود.

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: عَلَى قَبْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ سَاعَةٌ دُفِنَ فِيهَا الصَّبْرُ لَجَمِيلٍ إِلَّا عَنْكَ وَإِنَّ الْجَزَعَ لَقَبِيحٌ إِلَّا عَلَيْكَ وَإِنَّ الْمُصَابَ بِكَ لَجَلِيلٌ وَإِنَّهُ قَبْلُكَ وَبَعْدُكَ^{۱۲}

و درود خدا بر او، فرمود: (به هنگام دفن رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم) همانا شکیبایی نیکوست جز در غم از دست‌دادنت، و بی‌تابی ناپسند است جز در اندوه مرگ تو، مصیبت تو بزرگ، و مصیبت‌های پیش از تو و پس از تو ناچیزند.

وَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ صَبَرَ صَبَرَ الْأَحْرَارِ وَإِلَّا سَلَا سُلُو الْأَغْمَارِ^{۱۳}
آنکه همچون رادمردان به شکیبایی گراید او شکیبا است، و گرنه مصیبت را همچون نادان نابخرد و ناشکیبا فراموش کرده است.

در حدیثی از امیرمؤمنان علی (علیه‌السلام) می‌خوانیم که فرمود: الصَّبْرُ عَلَى الْبَلَاءِ أَفْضَلُ مِنَ الْعَافِيَةِ فِي الرَّخَاءِ: صبر در برابر مشکلات، برتر از عافیت در وسعت است^{۱۴}
پیامبر اکرم (ص) فرموده است: ^{۱۵}

^{۱۰} ابن بابویه محمد بن علی، *الأمالی للصادق*، کتابچی، ۱۳۷۶، ص ۹۸.

^{۱۱} . «ب»: حبط عمله.

^{۱۲} علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، *مصحح عزیز الله عطار دی قوچانی*، گردآورنده محمد بن حسین شریف الرضی، ۱۳۷۲ ه.ش، نهج البلاغه، تهران -

ایران، بنیاد نهج البلاغه، صفحه: ۴۳۳

^{۱۳} . «ح»: و انه بعدك لقليل.

^{۱۴} همان، صفحه: ۴۶۸

^{۱۵} همان، صفحه: ۴۹۰

^{۱۶} غررالحکم، ح ۶۲۷۱.

۱- إذا رأيتم الأمر لا تستطيعون تغييره فاصبروا حتى يكون الله هو الذي يغيره.
وقتی دیدید نمی‌توانید چیزی را تغییر دهید صبر کنید تا خدا آن را تغییر دهد.

۲- إنّ السّعيد لمن جنّب الفتن و لمن ابتلى فصبر.

خوشبخت آن است که از فتنه‌ها کناره گیرد و آنکه به زحمتی مبتلا شود و صبر کند.

الصّبر رضا، صبر مایه خشنودی است

۴- الصّبر و الاحتساب أفضل من عتق الرّقاب و يدخل اللّٰه صاحبهنّ الجنّة بغير حساب.

صبر و سکون از آزاد کردن بندگان بهتر است و خدا صاحب آن را بدون حساب به بهشت می‌برد.
امیرمؤمنان علی علیه‌السلام می‌فرماید: الصّبر صبران، صبر علی ما تکره، و صبر عما تُحب.
صبر دو گونه است: یکی صبر بر آن چه دوست نداری و باید آن را تحمل کنی یا انجام دهی و دیگری صبر از آن چه دوست داری و باید از آن صرف‌نظر کنی یا نباید آن را انجام دهی.

امیرالمؤمنین (علیه‌السلام):

الصّبر صبران صبر عند المصيبة حسن جميل و أحسن من ذلك الصبر عند ما حرم الله عليك و الذکر ذکران ذکر عند المصيبة حسن جميل و أفضل من ذلك ذکر الله عند ما حرم الله عليك فيكون ذلك حازماً.

صبر دو گونه است: صبر در برابر مصیبت که خوب و زیباست، اما زیباتر از آن صبر در برابر کار حرام است همچنان که یاد خدا هم دو گونه است: یاد خدا به هنگام روی آوردن به مصیبت و بهتر از آن، یاد خدا در برابر کار حرام است که مانع دست یازیدن به آن خواهد شد.

پیامبر (ص) فرموده صبر سه گونه است: ۱- صبر در برابر مصیبت که پاداش آن ۳۰۰ درجه است که فاصله میان هر دو درجه، فاصله میان زمین و آسمان است، ۲- دیگری صبر در برابر سختی طاعت که پاداش آن بیش از دوبرابر گونه نخست است. ۳- صبر در برابر معصیت است که پاداش آن بیش از ۳ برابر گونه نخست است. (طباطبایی، ۱۳۸۹، ص ۱۳۱)
خشم از خطرناک‌ترین صفات رذیله است گویند که کشتی گرفتار در موج‌های کوبنده و باد و طوفان شدید به نجات نزدیک‌تر است از کسی که آتش خشم در او در زبان کشیده و عقل و آرامش را از او گرفته است.

صبر در قرآن کریم

صبر در قرآن کریم از ارزش والایی برخوردار است که در موارد فراوانی به صبر توصیه شده است و حتی غالباً برای اشخاص صبور پاداش معین شده است:

وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (سوره شوری، آیه ۴۳)

اما کسانی که شکیبایی و عفو کنند، این از کارهای پرارزش است!

وَاسْأَلِ عَنِ الصَّبْرِ وَ الصَّلَوةِ ۚ وَ إِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ (سوره بقره، آیه ۴۵)

از صبر و نماز یاری جوید؛ (و با استقامت و مهار هوس‌های درونی و توجه به پروردگار، نیرو بگیرد) و این کار، جز برای خاشعان، گران است. (۴۵)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْأَلُوا عَنِ الصَّبْرِ وَ الصَّلَوةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ (سوره بقره، آیه ۱۵۳)

ای افرادی که ایمان آورده‌اید! از صبر (و استقامت) و نماز، کمک بگیرید! (زیرا) خداوند با صابران است. (۱۵۳)

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ ۚ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ ۚ وَلَنَجْزِيَنَ الَّذِينَ صَبَرُوا ۖ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (سوره نحل، آیه ۹۶)
آنچه نزد شماست فانی می‌شود؛ اما آنچه نزد خداست باقی است؛ و به کسانی که صبر و استقامت پیشه کنند، مطابق بهترین اعمالی که انجام می‌دادند پاداش خواهیم داد. (۹۶)

وَإِنَّ عَذَابَ تُمْ ۖ فَعَاقِبُوا بِمِثْلٍ مَّا عُوِقِبْتُمْ بِهِ ۚ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِّلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾
و هر گاه خواستید مجازات کنید، تنها به مقداری که به شما تعدی شده کیفر دهید! و اگر شکیبایی کنید، این کار برای شکیبایان بهتر است. (۱۲۶)

وَاصْبِرْ ۚ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ۚ وَ لَا تَحْزَنْ ۚ عَلَىٰ هَٰمٍ ۚ وَ لَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾
صبر کن، و صبر تو فقط برای خدا و به توفیق خدا باشد! و به‌خاطر (کارهای) آنها، اندوهگین و دلسرد مشو! و از توطئه‌های آنها، در تنگنا قرار مگیر! (۱۲۷)

عوارض خشم

دشنام، بدگویی، تهمت، افتراء، شماتت، افشای اسرار مردم که هر کدام از اینها می‌تواند انسان را از درجه انسانیت و مسلمانی به بیرون برد.

خشم مایه سبکی و خواری آدم خشمگین در نزد مردم است. بردباری که ضد خشم است برعکس، مایه سربلندی است و آدم بردبار در چشم مردم بزرگ و باشخصیت است (طباطبایی، ۱۳۸۹، ص ۱۸۹)

اهمیت صبر از دیدگاه بزرگان و علما

یکی از وصیت‌های لقمان حکیم به فرزندش رعایت صبر است:

«یا بنی اقم الصلاة و امر بالمعروف و انه عن المنکر و اصبر علی ما أصابک إن ذلک من عزم الأمور؛ پسر! نماز را برپا دار، و امر به معروف و نهی از منکر کن، و در برابر مصایبی که به تو می‌رسد شکیبا باش که این (صبر) از کارهای مهم است! (لقمان / ۱۷).

این آیه گفتار لقمان و مربوط به پاره‌ای از دستورات راجع به عمل و اخلاق پسندیده است. عزم به معنی اراده محکم است و تعبیر به عزم الامور در اینجا یا به معنی کارهایی است که دستور مؤکد از سوی پروردگار به آن داده شده است و یا کارهایی که انسان باید نسبت به آن عزم آهنین و تصمیم راسخ داشته باشد، و هر کدام از این دو معنی باشد اشاره به اهمیت آن است. فلسفه صبر، رسیدن به هدف‌های عالی و تکامل انسان است. در سایه‌سار بردباری، تلاش فرد برای بروز علاقه و استعدادش بالا می‌رود. صبر جوهره همه خوبی‌هاست. صبر، آدمی را از هر نوع خودباختگی و شکست روحی در امان می‌دارد و جلو سرکشی و کج‌روی او را می‌گیرد. صبر نشان از اراده قوی آدمی است، ولی چون گاهی برخلاف خواست و احساسات درونی اوست، بسیار ناگوار می‌نماید. صبر، دلالت بر تحمل مشکلات و رضا به قضای الهی و پذیرش رنج بر خویشتن در آزمون ظرفیت وجودی خویش است.

صبر به معنای شکیبایی است و صبور کسی است که در برابر رخدادهای زشت و زیبای زندگی، پایداری خود را از دست نمی‌دهد و ناخوشی‌ها وی را از میدان آزمایش خارج نمی‌سازد. صبر، سرآمد صفات پسندیده انسانی است و با صبر می‌توان به جمیع کمالات دست‌یافت؛ بنابراین آدمی باید در کسب هر صفت پسندیده‌ای بکوشد و چنانچه با کوشش و صبر گوهر گران بهایی به دست آورد، در حفظ آن کوتاهی نکند تا به‌آسانی از دستش ندهد.

راست گفت آن کس که گفت الصبر مفتاح الفرج

صابری کردیم تا بند فرج بگشاد صبر

مولوی

آیا وجود یا فقدان صبر در کاهش جرایم کیفری مؤثر است؟

پیشگیری بهتر از درمان است، این جمله کوتاه حامل معنای مهمی برای ما می‌باشد، اساساً ما می‌توانیم قبل از قانون‌گذاری برای تعلیم و تربیت و ارتقای فرهنگ عمومی و افزایش سطح دانش مردم، برنامه ریزی و رویکردهای خاصی داشته باشیم البته قانون‌گذار بهتر است تا جای ممکن در کنار وضع قوانین مختلف از موضوع کیفی آموزش‌های همگانی غافل نباشد و برای این مهم هم‌سرمایه‌گذاری و هم‌نیروی انسانی متعهد و متخصص تربیت شود تا هیچ‌گاه به اجرای قوانین کیفری نیاز نباشد؛ چراکه اگر هر شخص وظیفه قانونی و شرعی خود را بداند و به طور صحیح به او القا شده باشد تا حد زیادی می‌توان ارتکاب جرایم کیفری را کاهش داد.

قطعاً نمی‌توان ضریب ارتکاب جرایم را به صفر رساند؛ اما می‌توان آن را کاهش داد به‌نحوی که فقط تعداد معدودی از افراد گرفتار مجازات‌های قانون شوند و این‌ها همان انسان‌های خاطی و مجرمان هستند، کسانی که تمام وظایف و حق و تکالیف خود یا دیگران را دانسته؛ اما عمداً و قاصداً قصد اضرار به غیر به همراه سلب آسایش و نظم عمومی را دارند.

پس اجمالاً بحث پیشگیری از وقوع جرایم کیفری یک بحث دوطرفه است (یک طرف مقنن و مجری و طرف دیگر مردم) ما زمانی می‌توانیم پیش‌گام عرصه پیشگیری باشیم که ابتدا آموزش‌های رایگان و باکیفیت از طریق رسانه‌های ملی در اختیار آحاد جامعه قرار دهیم، و از طرفی مردم هم باید تعامل اجتماعی داشته باشند؛ یعنی علاوه بر این که مفاد قانونی را فراگرفته‌اند باید

در بخش اجرای مطالبات خود نیز از طریق قانون اقدام نمایند و اگر کاستی یا نواقصی در قانون باشد یا حتی مطالبات خود یا آن نواقص را از طرق صحیح و علمی به مقنن برسانند.

مدیریت یک گروه یا جامعه نیازمند لطافت و دقت بسیار است به نحوی که اگر در جامعه فرهنگ صبر نهادینه نشده باشد این مراحل طی نخواهد شد و مردم حتی راه انتقال مطالبات و خواسته‌های خود به مسئولین را نه تنها بلد نبوده؛ بلکه در برابر تمامی ناملایمات ممکن است از راه حقیقت منحرف شده و دست به ناهنجاری‌هایی همچون آشوب و تخریب اموال عمومی و خصوصی بزنند.

چراکه اگر صبور بودند و این صبر به آنها آموزش داده می‌شد این صبر همچون ابزاری راهگشا می‌توانست مانع شود، و علاوه بر جنبه مانعیت، افراد را به سمت دانش سوق می‌داد تا بدانند و یاد بگیرند که راه صحیح مطالبه جنگ و جدال نیست. در گذشته اگر با جنگ نظامی رو درو بوده‌ایم امروز جنگ، جنگ روانی است، دشمنان جامعه اسلامی هیچ‌گاه طبق وعده خداوند متعال بر مسلمانان پیروز نخواهند شد^{۱۸}؛ اما این نفی و سلب مادامی ادامه دارد که ما مسلمانان دقت داشته باشیم و آینده‌نگر باشیم تا حتی کوچک‌ترین آسیب و گزند از دشمن و معاندین به مردم مسلمان وارد نشود.

آنچه که در حال حاضر چندین سال است که روی آن کارکرده‌اند مقوله صبر است، معاندین با رونق و پیشرفت تکنولوژی صبر مردم را به روش‌های مختلفی سلب کرده‌اند؛ اما ما هنوز نتوانسته‌ایم از این فضا و تکنولوژی برای فرهنگ‌سازی و نهادینه کردن ارزش‌های اسلامی آن‌چنان که شایسته است ابزارهای ارتباطی خود را به‌روز نماییم.

اگر روحیه صبر در جوانان و نوجوانان در سنین پایین‌تر فرهنگ‌سازی نشود در سنین بالاتر هم ما نیروی کار نخواهیم داشت چرا که کارکردن نیازمند تلاش و سختی است که همانا اگر کسی صبور نباشد نمی‌تواند برای تحقق نتیجه مطلوب کار کند و با کوچک‌ترین شکست از مسیر اصلی منحرف می‌شود.

صبر یکی از مقوله‌هایی است که باید به مردم به‌صورت عمومی در رسانه ملی آموزش داده بشود تا قبل از حوادث طبیعی یا سیاسی و اقتصادی و اجتماعی بتوانند مهارت‌های لازم را کسب کرده و در زمان مقتضی از انعطاف لازم برخوردار باشند تا آسیب جسمی و روانی و اقتصادی کمتری را تجربه کنند.

صبر می‌تواند مردم را در مقابل تمامی آسیب‌ها واکسینه کند تا از پیامدهای مفید آن بهره لازم را ببرند. چه بسیارند کسانی که بدون هیچ بلای طبیعی و با یک خشم و عدم صبر و یک عصبانیت و تصمیم آنی مرتکب جرایم سنگینی همچون قتل و ضرب و جرح و دشنام و... شده‌اند.

برخی از جرایم کیفری که تعلیم صبر می‌تواند در کاهش آن جرایم دخیل باشد:

جرایم رانندگی

منظور از رانندگی هدایت و به حرکت در آوردن وسیله نقلیه است که شیوه آن باتوجه به نوع وسیله نقلیه فرق می‌کند به‌عنوان مثال ماشین به وسیله سه پدال و یک فرمان و هواپیما به وسیله صفحه مخصوص مقابل خلبان هدایت می‌شوند.^{۱۹}

^{۱۸} قَالَ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۖ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا (۱۴۱ سوره نساء)

^{۱۹} جرایم علیه اشخاص، دکتر حسین میرمحمد صادقی، ص ۲۹۲

منظور از جرایم حوزه رانندگی وسایل نقلیه، همان جرایمی است که به واسطه حرکت دادن وسیله نقلیه توسط خاطی حاصل می‌شود.

عناصری همچون عجله و شتاب راننده در رسیدن به مقصد، نداشتن گواهینامه و رانندگی کردن در حالت خستگی و عدم توجه به سلامت وسیله نقلیه موتوری همه این موارد می‌تواند ریشه در فقدان صبر در راننده داشته باشد. راننده اگر صبور باشد و موازین شرعی و قانونی در زمینه صبر به او آموزش داده شود تقریباً هیچ‌گاه زندگی خود و دیگران را بازیچه وسیله نقلیه و تصمیم عجولانه خود نمی‌کند.

به عنوان مثال راننده ای که صبور باشد ابتدا نکات ایمنی را در وسیله نقلیه خود چک می‌کند و در مرحله بعد اگر قرار است که در ساعت مشخصی در جایی حاضر باشد برنامه ریزی لازم را از قبل انجام می‌دهد مثلاً زودتر حرکت میکند تا در ترافیک معطل نشود.

جرم توهین

جرم توهین یکی از جرایم علیه حیثیت معنوی اشخاص محسوب می‌شود که در فصل پانزدهم قانون تعزیرات مصوب سال ۱۳۷۵ تحت عنوان هتک حرمت اشخاص و در فصل دوم همین قانون تحت عنوان اهانت به مقدسات مذهبی ... و نیز در قوانین و مواد متفرقه دیگر مورد اشاره قرار گرفته است.

توهین از لحاظ لغت از ریشه وهن گرفته شده، وه معنی سست کردن و ضعیف کردن و خوار و خفیف کردن می‌باشد. در اصطلاح این واژه به هر رفتاری اعم از فعل، گفتار، اشاره یا نوشتار دلالت دارد که بتواند به نحوی موجب وهن حیثیت کسی در نظر افراد متعارف و معمولی جامعه شود.

این عمل نه تنها از لحاظ حقوقی، بلکه از نظر اخلاقی و مذهبی نیز مذموم و ناپسند شمرده می‌شود. خداوند در قرآن کریم عمل عیب‌گویان هرزه زبان را تقبیح کرده و بد زبانی را مذمت و از مسخره دیگران باز داشته، و حتی دشنام دادن به معبود کسانی را که غیر خدا را می‌خوانند منع فرموده است.

حضرت علی (ع) هم اصحاب خود را که در جنگ صفین پیروان معاویه را دشنام می‌دادند، با ذکر این عبارت که من دوست ندارم شما اهل فحاشی باشید از دشنام‌گویی برحذر داشته است.

در کتب فقهی نیز کسانی که الفاظ تحقیر آمیزی رانسبت به دیگران به کار می‌برند، که به حد قذف نمی‌رسد مستحق تعزیر دانسته شده‌اند.

جرم توهین متأسفانه به دلایلی همچون تضعیف و ضعیف شدن مبانی اخلاقی و مذهبی و کاهش و پایین بودن میزان صبر و تحمل مردم وقوع آن در کشور ما سیر صعودی دارد.

اگر روحیه بردباری و صبر مردم به واسطه آموزش‌های صحیح مذهبی و احیا فرهنگ مسلمانی تقویت شود، شاهد کاهش کمی و کیفی جرایم مربوط به توهین در بین مردم خواهیم بود.^{۲۰}

^{۲۰} جرایم علیه اشخاص، دکتر حسین میرمحمد صادقی، ص ۴۷۹ و ۴۸۰

حوزه علمیه در ایجاد صبر و کاهش جرایم از چه جایگاهی برخوردار است؟

در دنیا مشکلات فراوانی وجود دارد به نحوی که می‌توان گفت مشکلات بر دنیا احاطه و اشراف دارند، انسان هم در دنیا با این مشکلات درگیر است و باید ابزاری داشته باشد تا بتواند از این احاطه مشکلات با موفقیت بیرون رود و خود و جامعه خود را نجات بدهد.

ما باید وجود این مشکلات را قبول کنیم و به این درک برسیم که زندگی مشکلات فراوانی دارد چنان که امام علی (ع) می‌فرمایند: «الدهر یومان، یوم لک و یوم علیک، دنیا دو روز است یک روز به نفع تو و یک روز بر ضرر تو است. وقتی که ما قبول کردیم که مشکلات هست باید به فکر راه حل باشیم و تسلیم موج‌های دریا نباید بشویم چرا که اگر تسلیم امواج مشکلات بشویم ما را با خود خواهند برد.

نامایمات دنیا و جهان بسیار است، حوزه علمیه یک نهاد تهذیبی و علمی و فرهنگی است و می‌تواند تا حد زیادی برای ارتقای سطح دانش و فرهنگ اسلامی مؤثر باشد.

در واقع حوزه‌های علمیه باتربیت افراد متخصص و متعهد و کارآمد و آشنا به علم و تکنولوژی روز برای تبلیغ، می‌توانند سطح وسیعی از جامعه را تحت آموزش خود قرار دهند.

از منظر قرآن کریم و اخبار معصومین (ع) راه رسیدن به کمال تحمل سختی‌هاست. کمال یک نان قوت و بقا انسان است، نان برای نان شدن از ابتدا نان نبوده و فرایندی طی شده تا به این کمال رسیده است، یک‌دانه یا بذر باید در زیر خاک‌ها با تحمل سختی‌ها شکوفا بشود و به مرحله آرد و خمیر و تنور و نان برسد.

حوزه‌های علمیه می‌توانند جرایم را کاهش دهند، اما حوزه‌ها امروزه از آن جا که تربیت‌کننده افراد متخصص و مؤثر و تأثیرگذار بوده‌اند مورد حمله واقع شده‌اند، سختی امروز این حمله است باید تحمل بشود تا بتوان نیروی جوان و متخصص تربیت شود.

اگر در حوزه علمیه جوانی تربیت بشود که به لحاظ تهذیبی خود فرد موفق و با اخلاصی باشد می‌تواند جهان اطراف خود را هم اصلاح کند، اگر بنده نفس نشد و نفس را مغلوب کرد و عزیز شد همچون حضرت یوسف (ع) آن گاه می‌تواند با حرف و عمل خود مردم را به صبر دعوت کند.

چه عواملی صبر مردم و انسان‌های یک جامعه را هدف قرار می‌دهد؟

در گذشته مردم برای انتقال پیام از نامه و نامه‌رسان استفاده می‌کردند؛ اما امروز کمتر کسی پیدا می‌شود که از نامه برای انتقال پیام خود استفاده کند، یعنی در حال حاضر در کمترین زمان ممکن به نقطه‌ای از جهان میلیون‌ها پیام در لحظه می‌توان مخابره کرد.

^{۲۱} بحار الانوار، ج ۷۳، ص ۱۳۵، ح ۱۴۰

اقتضای روزگار قدیم صبر بوده است؛ چرا که اگر صبر نمی‌کردند نتیجه برایشان حاصل نمی‌شد یعنی مردم در زمان قدیم با مقوله صبر کم‌وبیش آشنا بوده‌اند؛ اما در حال حاضر به دلایل بسیاری همچون راحتی در انتقال پیام این صبر کم‌رنگ شده است.

ما به همان میزان که پیشرفت می‌کنیم باید فرهنگ اسلامی خودمان را هم همگام با زمان به بهترین وجه به جهان و جهانیان معرفی کنیم.

اما فراتر از همه این موارد مواردی وجود دارد که باعث سلب صبر از مردم می‌شود و باعث شده که مردم در زمان حاضر، صبر مردم سابق را نداشته باشند:

- ۱- فقدان آموزش‌های مناسب در زمینه صبر
- ۲- توسعه ارتباطات و تکنولوژی‌ها
- ۳- مشکلات اقتصادی و درگیری‌های شغلی
- ۴- وعده‌های دروغین سیاسی بعضی از سیاستمداران
- ۵- فاصله‌گرفتن از فرهنگ کتاب‌خوانی
- ۶- روابط مافیایی و رانت در برخی از موارد
- ۷- مفاسد اقتصادی و اختلاس‌ها
- ۸- رسانه‌ها و ابزارهای در حال توسعه خارجی و داخلی

ثمرات صبر

ثمراتی که بر صبر مترتب می‌شود چنان که ذکر شد مرتبه صبر بر بلایا و محن از مراتب رفیع‌تر و درجات منیع‌تر است و صبر، منزلی است از منازل دین، و مقامی است از مقامات موحّدین و به واسطه آن، بنده در سلک مقربان بارگاه خداوند متعال داخل، و به جوار حضرت احدیت واصل می‌گردد.

و تا کسی صبر را شعار و عمل خود نسازد به مراتب ارجمند فایز نگردد و تا آدمی جرعه بلا را سر نکشد قطره‌ای از جام محبت نچشد.

ناز پرورد تنعم نبرد راه به دوست، عاشقی شیوه رندان بلاکش باشد
صبر، بنده را به درجات بلند و مقامات ارجمند می‌رساند و او را بر مسند عزّت، و تخت سعادت می‌نشاند.

صبر تلخ آمد و لیکن عاقبت میوه شیرین دهد پر منفعت
و خداوند عالم -جلّ شأنه- بیشتر خیرات را نسبت به صبر داده و اکثر درجات بهشت را به آن ملحق فرموده و آن را در هفتاد و چند موضع از کتاب خود ذکر فرموده و اوصاف بسیار از برای صابرین ثابت کرده است.

نتیجه‌گیری

یکی از موهبت‌های الهی در وجود انسان باتوجه به ابعاد روحانی و جسمانی مبارزه با هوای نفس است، این مقوله نیازمند مراقبت و پرورش همیشگی است؛ زیرا نفس سرکش ممکن است هر لحظه انسان را به منجلاب بدبختی و شقاوت بکشانند؛ لذا انسان می‌تواند در تحصیل صفات پسندیده مکرراً کلاس آموزشی وعاداتی برای خود طراحی نماید.

یکی از این صفات پسندیده در آن کلاس می‌تواند صبر باشد، صبر در زمینه‌های مختلف و ابعاد گسترده‌ای است که هر کدام مولفه‌های خاص خودش را دارد، از جمله صبر در سختی‌ها و مصائب و صبر در خوشحالی‌ها و شادمانی‌ها و صبر در امور اجتماعی مختلف و صبر در پیروزی‌ها و صبر در برابر خشونت‌ها که قطعاً می‌تواند بسیار مؤثر باشد. واژه صبر اگرچه سه حرف دارد؛ اما درجات بسیار رفیعی دارد که می‌تواند آسیب‌های اجتماعی و کیفری فراوانی را هم در وجود انسان و هم در اجتماع از بین ببرد و صبر همانند دارویی برای نجات بشریت از شقاوت برای نیل به کمال و سعادت است.

منابع و مأخذ

۱. قرآن .
۲. نهج البلاغه.
۳. اسماعیلی یزدی، عباس، ۱۳۹۲، **ینابیع الحکمة**، ج ۴، انتشارات دلیل ما.
۴. ابن بابویه محمد بن علی، ۱۳۷۶، **الأمالی للصدوق**، انتشارات کتابچی.
۵. المجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ۱۴۰۳ ه.ق، **بحار الأنوار**، الناشر: مؤسسه الوفاء.
۶. بلخی، جلال الدین محمد بن مولوی، ۱۳۹۳، **مثنوی معنوی**، انتشارات ثالث.
۷. پاینده، ابوالقاسم، **نهج الفصاحة**، قم، انتشارات جاویدان.
۸. تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، ۱۴۱۰ ق، **غررالحکم**، قم، انتشارات دارالکتاب الاسلامی.
۹. شریف الرضی، محمد بن حسین.، ۱۳۷۲ ه.ش.، **نهج البلاغه**، مصحح عزیز الله عطاردی قوچانی، تهران - ایران، بنیاد نهج البلاغه.
۱۰. طباطبایی، محمدرضا، ۱۳۹۲، **نردبان سعادت**، قم، انتشارات بوستان کتاب .
۱۱. کوفی اهوازی، حسین بن سعید، ۱۳۸۶ ش، **ترجمه المؤمن** - قم، چاپ: اول.
۱۲. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۳۷۵ ش، **اصول الکافی**، قم، انتشارات اسوه.
۱۳. میرمحمد صادقی، حسین، ۱۳۹۷، **جرايم عليه اشخاص**، تهران، انتشارات میزان.
۱۴. مکارم شیرازی، ناصر.، ۱۳۸۵ ه.ش.، **دائرة المعارف فقه مقارن**، قم - ایران، مدرسه الإمام علی بن أبی طالب (علیه السلام)، جلد: ۲.
۱۵. هاشمی شاهرودی، محمود، ۱۳۸۲ ه.ق، **فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم السلام**، موسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت (ع)، قم - ایران، جلد: ۵.
۱۶. نمونه رای صادره :
۱۷. شماره دادنامه کیفری قطعی: 9409982686201164 به تاریخ 1395/01/23.